

КРАЈ РАТА, СРБИ И
СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

S C I E N T I F I C M E E T I N G S

Volume CXCII

DEPARTMENT OF HISTORICAL SCIENCES

Book 41

THE END OF THE WAR, SERBS AND THE CREATION OF YUGOSLAVIA

Proceedings of the International Conference held on
November 29–30, 2018

E d i t o r

Academician

MIHAILO VOJVODIĆ

BELGRADE 2021

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

Н А У Ч Н И С К У П О В И

Књига СХСII

ОДЕЉЕЊЕ ИСТОРИЈСКИХ НАУКА

Књига 41

КРАЈ РАТА, СРБИ И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Зборник радова са међународног научног скупа
одржаног 29–30. новембра 2018.

У р е д н и к

академик

МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ

БЕОГРАД 2021

Издаје
Српска академија наука и уметности
Кнеза Михаила 35, Београд

Технички уредник
Никола Сивановић

Лектор
Тања Рончевић

Коректор
Рајка Павловић

Тираж 500 примерака

Штампа
Планета ѝриниј, Београд

ISBN 978-86-7025-908-9

© Српска академија наука и уметности 2021

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Василије Ђ. Крстић

Михаило Војводић

Љубодраг Димић

Славенко Терзић

Мира Радојевић

Милан Терзић

Александар Растовић

САДРЖАЈ

Михаило Војводић ПРЕДГОВОР	13
Михаило Војводић ИЗ САВЕТОДАВНОГ ОДБОРА ФРАНЦУСКЕ ВЛАДЕ: ЕМИЛ ОМАН О ЈАДРАНСКОМ И МАКЕДОНСКОМ ПИТАЊУ 1918. ГОДИНЕ	15
Mihailo Vojvodić FROM FRENCH GOVERNMENT'S ADVISORY BOARD: EMILE HAUMANT ON ADRIATIC AND MACEDONIAN QUESTION IN 1918	24
Зоран Лакић ОСЛОБОЂЕЊЕ И УЈЕДИЊЕЊЕ 1918. ГОДИНЕ ИСТОРИЈСКИ ПОДУХВАТ (ЗАВЈЕТ И ЦИЉ)	25
Zoran Lakić LIBERATION AND UNIFICATION IN 1918 HISTORICAL UNDERTAKING (OATH AND GOAL)	31
Славенко Терзић ВЕЛИКА НАРОДНА СКУПШТИНА СРПСКОГ НАРОДА У ЦРНОЈ ГОРИ 1918. ГОДИНЕ	33
Slavenko Terzić GREAT NATIONAL ASSEMBLY OF THE SERB PEOPLE IN MONTENEGRO IN 1918	41
Љубодраг Димић СРПСКА ИСТОРИОГРАФИЈА О ЗАВРШЕТКУ ВЕЛИКОГ РАТА И ФОРМИРАЊУ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ (1918–1941)	43
Ljubodrag Dimić SERBIAN HISTORIOGRAPHY ON THE END OF THE GREAT WAR AND FORMING OF YUGOSLAV STATE (1918–1941)	70
Мирослав Перишић О ОДГОВОРНОСТИ ЗА АТЕНТАТ У САРАЈЕВУ У СВЕТЛУ ИСТОРИЈСКИХ ИЗВОРА	73
Miroslav Perišić ON RESPONSIBILITY FOR THE SARAJEVO ASSASSINATION IN THE LIGHT OF HISTORICAL SOURCES	84

Љубинка Трговчевић ЈУГОСЛАВИЈА, ДА ИЛИ НЕ? СРПСКА ИНТЕЛЕКТУАЛНА ЕЛИТА И УЈЕДИЊЕЊЕ 1918. ГОДИНЕ	85
Ljubinka Trgovčević YUGOSLAVIA, YES OR NO? SERBIAN INTELLECTUAL ELITE AND THE 1918 UNIFICATION	96
Мира Радојевић СРПСКА ИНТЕЛЕКТУАЛНА ЕЛИТА О ФЕДЕРАЛИСТИЧКОМ УРЕЂЕЊУ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ (1914–1918).....	97
Mira Radojević SERBIAN INTELLECTUAL ELITE ON FEDERALISTIC ORGANIZATION OF THE YUGOSLAV STATE (1914–1918)	124
Ю. А. Петров РОССИЯ И ОКОНЧАНИЕ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ, 1918–1922.	125
Јуриј Александрович Петров РУСИЈА И КРАЈ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА, 1918–1922.	137
Војислав Г. Павловић МЕЂУНАРОДНИ КОНТЕКСТ У КОМЕ ЈЕ СТВОРЕНА КРАЉЕВИНА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА	139
Vojislav G. Pavlović INTERNATIONAL CONTEXT IN WHICH KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES WAS CREATED.....	151
Никола Б. Поповић АНТАНТА И ПИТАЊЕ РАЗБИЈАЊА АУСТРОУГАРСКЕ 1918.....	153
Nikola B. Popović ENTANTE AND THE QUESTION OF BREAKUP OF AUSTRIA-HUNGARY IN 1918.....	175
Arpad Hornyak THE BEGINNINGS OF THE HUNGARIAN-YUGOSLAV DIPLOMATIC RELATIONS AFTER THE END OF THE WORLD WAR I.....	177
Арпад Хорњак ПОЧЕЦИ МАЂАРСКО-ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ДИПЛОМАТСКИХ ОДНОСА ПО ЗАВРШЕТКУ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	186
Александар Растовић ЈУГОСЛОВЕНСКО ПИТАЊЕ У БРИТАНСКОМ ПАРЛАМЕНТУ 1917–1920. ГОДИНЕ	189
Aleksandar Rastović YUGOSLAV QUESTION IN THE BRITISH PARLIAMENT 1917–1920	204

Никола Жутић ИДЕЈА ВЕЛИКЕ СРБИЈЕ И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ.....	205
Nikola Žutić THE IDEA OF GREATER SERBIA AND FORMING OF YUGOSLAVIA	220
Бранко Бешлин НЕМЦИ У СРЕМУ, БАЧКОЈ И БАНАТУ И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ	221
Branko Bešlin THE GERMANS IN SYRMIA, VAČKA AND BANAT AND FORMING OF YUGOSLAVIA.....	232
Гордана Илић Марковић ФОРМИРАЊЕ ДРЖАВНОГ ИДЕНТИТЕТА У МЕЂУРАТНОМ ПЕРИОДУ У КРАЉЕВИНИ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА И РЕПУБЛИЦИ АУСТРИЈИ	233
Gordana Ilić Marković DIE HERAUSBILDUNG STAATLICHER IDENTITÄT IN DER ZWISCHENKRIEGSZEIT IM KÖNIGREICH DER SERBEN, KROATEN UND SLOWENEN UND IN DER REPUBLIK ÖSTERREICH	248
Александар Животић ДОПРИНОС СРПСКЕ ВОЈСКЕ САВЕЗНИЧКОЈ ПОБЕДИ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ	249
Aleksandar Životić CONTRIBUTION OF THE SERBIAN ARMY TO THE ALLIES' VICTORY IN THE WORLD WAR I.....	261
Елена Кострикова ВКЛАД РУССКОГО ВОЕННОГО КОНТИНГЕНТА В ОБЩУЮ ПОБЕДУ НА САЛОНИКСКОМ ФРОНТЕ.....	263
Елена Кострикова ДОПРИНОС РУССКОГ ВОЈНОГ КОНТИГЕНТА ЗАЈЕДНИЧКОЈ ПОБЕДИ НА СОЛУНСКОМ ФРОНТУ.....	277
Милан Терзић СРПСКА УСТАНИЧКА АКЦИЈА ЗА ДЕСТАБИЛИЗАЦИЈУ СНАГА ЦЕНТРАЛНИХ СИЛА НА СОЛУНСКОМ ФРОНТУ	279
Milan Terzić SERBIAN INSURGENCY ACTIONS FOR DESTABILIZATION OF THE CENTRAL POWERS' FORCES ON THE MACEDONIAN FRONT	287
Далибор Денда ДОБРОВОЉЦИ У ЗАВРШНИМ ОПЕРАЦИЈАМА СРПСКЕ ВОЈСКЕ 1918. ГОДИНЕ	289
Dalibor Denda VOLUNTEER CORPS IN THE FINAL OPERATIONS OF THE SERBIAN ARMY IN 1918	299

Горан Латиновић СРПСКА ВОЈСКА И ОСЛОБОЂЕЊЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ 1918.	301
Goran Latinović THE SERBIAN ARMY AND THE LIBERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA IN 1918.....	319
Миљан Милкић СРПСКА ВОЈНИЧКА ТРАДИЦИЈА И СТВАРАЊЕ ВОЈСКЕ КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА 1918. ГОДИНЕ.....	321
Miljan Milkić SERBIAN MILITARY TRADITION AND FORMING OF THE ARMY OF SERBS, CROATS AND SLOVENES IN 1918.....	335
Боривоје Милошевић ВЈЕРСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ	337
Borivoje Milošević RELIGIOUS COMMUNITIES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA AND THE ESTABLISHMENT OF THE YUGOSLAV STATE.....	351
Јована Шалјић Ратковић ИСЛАМСКА ЗАЈЕДНИЦА И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ.....	353
Jovana Šaljić Ratković ISLAMIC COMMUNITY AND THE CREATION OF YUGOSLAV STATEI	369
Владислав Пузовић ПОСЛЕДИЦЕ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА НА СРПСКО-РУСКЕ БОГОСЛОВСКО-АКАДЕМСКЕ ВЕЗЕ.....	371
Vladislav Puzovic CONSEQUENCES OF THE WORD WAR I ON SERBIAN-RUSSIAN THEOLOGICAL ACADEMIA RELATIONSHIPS.....	382
Милош Ковић ТОМАШ ГАРИГ МАСАРИК И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ.....	385
Miloš Ković TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK AND THE CREATION OF THE YUGOSLAV STATE.....	419
Владан Виријевић РЕПАТРИЈАЦИЈА СРПСКИХ ВОЈНИХ ЗАРОБЉЕНИКА ИЗ ОСМАНСКЕ ИМПЕРИЈЕ ПОСЛЕ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	421
Vladan Virijević REPATRIATION OF SERBIAN PRISONERS FROM THE OTTOMAN EMPIRE AFTER THE FIRST WORLD WAR.....	433

Биљана Вучетић “SERBIA SURRENDERS ONLY TO GOD” АМЕРИЧКИ ЦРВЕНИ КРСТ И СРБИЈА, 1916–1919. ГОДИНЕ	435
Biljana Vučetić „SERBIA SURRENDERS ONLY TO GOD” THE AMERICAN RED CROSS AND SERBIA (1916–1919)	448
Драган Бакић РЕГЕНТ АЛЕКСАНДАР И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ.....	449
Dragan Bakić REGENT ALEXANDER AND THE CREATION OF YUGOSLAVIA	467
Ђорђе Ђурић ПРЕДСЕДНИК СКА ЈОВАН ЖУЈОВИЋ О УЈЕДИЊЕЊУ ЈУЖНИХ СЛОВЕНА	469
Đorđe Đurić JOVAN ŽUJOVIĆ, PRESIDENT OF THE RSA, ON UNIFICATION OF THE SOUTH SLAVS	479
Борис Милосављевић СЛОБОДАН ЈОВАНОВИЋ НА КОНФЕРЕНЦИЈИ МИРА У ПАРИЗУ И СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ	481
Boris Milosavljević SLOBODAN JOVANOVIĆ AT THE PARIS PEACE CONFERENCE AND THE FORMATION OF THE YUGOSLAV STATE	499
Љубомирка Кркљуш О НЕКИМ ПИТАЊИМА ПРАВНОГ СУБЈЕКТИВИТЕТА ЧИНИЛАЦА УЈЕДИЊЕЊА 1. ДЕЦЕМБРА 1918. ГОДИНЕ.....	501
Ljubomirka Krkljuš ON SOME QUESTIONS OF LEGAL SUBJECTIVITY OF THE FACTORS OF THE DECEMBER 1, 1918 UNIFICATION.....	509
Душко Топаловић ПИТАЊЕ ПРИЗНАЊА КРАЉЕВСТВА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА ОД СТРАНЕ СКАНДИНАВСКИХ КРАЉЕВИНА: ДАНСКЕ, НОРВЕШКЕ И ШВЕДСКЕ.....	511
Duško Topalović QUESTION OF RECOGNITION OF THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES BY THE SCANDINAVIAN KINGDOMS: DENMARK, NORWAY AND SWEDEN.....	518
Мирјана Стефановски ВЛАДАЛАЧКА ВЛАСТ ПО УСТАВНОМ ПРОЈЕКТУ ХРВАТСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ.....	519
Mirjana Stefanovski RULING AUTHORITY AS PER CONSTITUTIONAL PROJECT OF THE CROATIAN COMMUNITY	535

Првослав Радић ФИЛОЛОШКА ПАРАДИГМА ВУКА КАРАЏИЋА О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И ЈУГОСЛОВЕНСКА ИДЕОЛОГИЈА	537
Prvoslav Radić VUK KARADŽIĆ'S PARADIGM OF THE SERB LANGUAGE AND YUGOSLAV IDEOLOGY	551
Горана Раичевић СРПСКА КЊИЖЕВНА АВАНГАРДА И ИДЕЈА ЈУГОСЛОВЕНСТВА	553
Gorana Raičević SERBIAN LITERARY AVANT-GARDE AND THE IDEA OF YUGOSLAVISM	566
Александар М. Милановић СРПСКО СТАНОВИШТЕ У ЈЕЗИЧКОЈ ПОЛИТИЦИ ПРИ СТВАРАЊУ ЈУГОСЛАВИЈЕ	567
Aleksandar M. Milanović SERBIAN POSITION IN LANGUAGE POLICY AT THE TIME OF CREATION OF YUGOSLAVIA	582
Рајна Драгићевић УТИЦАЈ СХВАТАЊА АЛЕКСАНДРА БЕЛИЋА О ЈУЖНОСЛОВЕНСКОМ ПИТАЊУ НА КОНЦЕПЦИЈУ РЕЧНИКА САНУ	583
Rajna Dragičević THE INFLUENCE OF ALEKSANDAR BELIĆ' VIEW OF THE SOUTH SLAVIC ISSUE ON THE CONCEPT OF THE SANU DICTIONARY	592
Ненад Николић ПРОБЛЕМАТИКА СРПСТВА И ЈУГОСЛОВЕНСТВА У КЊИЖЕВНОЈ ИСТОРИЈИ ПАВЛА ПОПОВИЋА	593
Nenad Nikolić THE PROBLEMS OF SERBIAN AND YUGOSLAV IDEAS IN PAVLE POPOVIĆ'S LITERARY HISTORY	605
Мирослав Радивојевић ПРОМЕНЕ У РУСИЈИ И СТВАРАЊЕ ДРЖАВЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА – ПРИЛОГ ИСТРАЖИВАЊУ	607
Miroslav Radivojević THE CHANGES IN RUSSIA AND CREATION THE STATE OF SERBS, CROATS AND SLOVENES – CONTRIBUTION TO THE RESEARCH.....	618
Љубинка Шкодрић КРАЈ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА И СУДБИНА АРХИВСКЕ ГРАЂЕ ДРЖАВНЕ АРХИВЕ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ	621
Ljubinka Škodrić END OF THE WORLD WAR I AND THE FATE OF ARCHIVAL MATERIAL OF NATIONAL ARCHIVE OF THE KINGDOM OF SERBIA.....	635

Александар Марковић	
ГРАЂА АРХИВА СРБИЈЕ О УЈЕДИЊЕЊУ И СТВАРАЊУ	
ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ 1914–1918.....	637
Aleksandar Marković	
ARCHIVAL MATERIAL OF THE ARCHIVE OF SERBIA ON	
UNIFICATION AND FORMING OF THE YUGOSLAV STATE 1914–1918.....	654
Слободан Бјелица	
ПЕРЦЕПЦИЈА ОСЛОБОЂЕЊА И УЈЕДИЊЕЊА 1918.	
У ВОЈВОЂАНСКОЈ МЕЂУРАТНОЈ ЈАВНОСТИ	655
Slobodan Bjelica	
PERCEPTION OF LIBERATION AND THE 1918 UNIFICATION	
IN VOJVODINA'S INTER-WAR PUBLIC	666

МЕЂУНАРОДНИ КОНТЕКСТ У КОМЕ ЈЕ СТВОРЕНА КРАЉЕВИНА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

ВОЈИСЛАВ Г. ПАВЛОВИЋ*

А п с т р а к т. – Неопходни предуслов за стварање заједничке државе Јужних Словена био је пораз и потоњи силазак са историјске сцене Аустроугарске. Овако постављен југословенски програм српске владе није током Великог рата уживао подршку савезника. По мишљењу савезничких влада целокупан напор морао је бити усредсређен на победу у ратном сукобу а императиван захтев за распад и поделу Аустроугарске томе није допринио. Пораз Аустроугарске је заправо означио крах њеног целокупног државног и војног система и распад по националном принципу, чиме су коначно створени услови за југословенско уједињење. Међутим, Италија је Лондонским уговором стекла право на већи део Источне обале Јадрана и као једна од великих сила се оштро противила било каквом облику повезивања Јужних Словена. Стога савезници нису признали ни представничко тело нити државу створену у југословенским покрајинама Аустроугарске. Заједничка држава са Србијом је тако била једино решење за Словенце, Хрвате и Србе из Аустроугарске, које им је омогућавало да по завршетку рата пређу на победничку страну и да под окриљем српских победа настоје да заштите своје и интересе заједничке државе.

Кључне речи: Велики рат, заједничка држава Јужних Словена, Аустроугарска, Италија

Заједничка држава Јужних Словена први пут се помиње као могући ратни циљ српске владе још августа 1914, када је Јован М. Јовановић, помоћник министра иностраних дела, на предлог и у сарадњи са Николом Пашићем, председником владе и Министром иностраних дела сачинио план брошуре намењене савезничком јавном мњењу која је требало да докаже:

- „1. да је на Балкану потребна једна јака централна држава ради очувања будућег мира на Балкану и у Европи;
2. да та држава треба да буде Србија са Босном, Херцеговином, Војводином, Далмацијом, Хрватском, Истријом и Словеначком“¹

Постепено је током лета и почетка јесени 1914. српска влада идеју о брошури претворила у свеобухватни програм пропагандне акције са циљем

* Балканолошки институт САНУ, имејл: voja.pavlovic@bi.sanu.ac.rs

¹ Белешка Јована М. Јовановића од 27. 8. 1914, под насловом, *Ако рат буде усјешан*, Архив Југославије (у даљем тексту АЈ), Збирка Јована М. Јовановића, Ф-80-4-573.

стварања заједничке државе Јужних Словена. Пресудни утицај на овај прекрет имало је сазнање да се у савезничким престоницама праве планови о савезима на Балкану који су за основу имали територијалне уступке на рачун Аустроугарске. Притисак који су савезници вршили на српску владу током августа 1914. да учини територијалне уступке Бугарској у Македонији зарад обнове Балканског савеза, праћен је и магловитим обећањима о територијалним уступцима Србији на рачун Аустроугарске.² Из Рима и Париза од српских посланика стизале су вести о италијанским претензијама на источне обале Јадрана.³ Вести да је територијална целовитост Аустроугарске доведена у питање створиле су услове да српска влада на челу са Пашићем почне да прави планове о стварању велике државе Јужних Словена на развалинама Аустроугарске. На састанку одржаном у Нишу 27. октобра 1914, на коме су учествовали поред Пашића, Јовановић, Божидар Марковић, Никола Стојановић и Душан Васиљевић закључено је да је: „циљ – стварање јединствене југословенске, евентуално српско-хрватске државе. Без посебне организације чувати националне особине сваког племена“.⁴

Савезнички планови о организацији широког фронта против Аустроугарске на Балкану који су се заснивали на територијалним проширењима на штету Хабзбуршке монархије учинили су, по Пашићевој оцени, легитимним и могућим стварање заједничке државе Јужних Словена на рушевинама Двојне монархије. На основу званичне декларације српске владе од 7. децембра 1914. у Нишу, заједничка држава Јужних Словена постала је превасходни ратни циљ Србије.⁵

Неопходни предуслов за остварење ратног циља Србије био је не само пораз Аустроугарске већ и њен силазак са историјске сцене, што свакако није био део ратних планова савезника који на Нишку декларацију нису реаговали ни у званичној ни у незваничној форми. Судбином, ако не целе Двојне Монархије а оно њених јужних провинција, савезници су се бавили током преговора о уласку Италије у рат у зиму и пролеће 1915. године. Лондонским уговором из априла 1915. савезници су преузели обавезу да омогуће Италији да по успешном окончању рата присаједини већи део источне обале Јадрана.⁶ Стога су обавезе које су савезничке државе имале према Италији постале нова препрека остварењу ратног циља Србије.

² Сергеј Сазонов, руски министар спољних послова – Штрандману, руском посланику у Србији, Петроград 5. августа 1914, у Mandić Ante, *Fragmenti za historiju ujedinjenja: povodom četrdesetogodišnjice osnivanja Jugoslavenskog odbora*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1956, 103.

³ Љубомир Михајловић, српски посланик у Риму, Пашићу, Рим, 30. август 1914, АЈ, Збирка Јована М. Јовановића, Ф-80-1-251-254, Миленко Веснић, српски посланик у Паризу, Пашићу, Бордо, 26. септембар 1914, Исто, Ф-80-2-40.

⁴ Белешка Јована М. Јовановића од 27. 10. 1914, Исто, Ф-80-4-574. види такође, Андреј Митровић, Србија у Првом светском рату, Београд: Српска књижевна задруга, 1984, 147.

⁵ Нишка декларација, Ниш, 7. децембра 1914, *Први свейски рај у документима Архива Србије*, том 1, 1914, Београд: Архив Србије, 2015, 537-538.

⁶ Цео текст Лондонског уговора види: *Documents diplomatiques français*, 1915, vol. 1, Brussels: Peter Lang 2002, 725-730, и *Documenti diplomatici italiani*, Roma 1964, V, vol. II, doc. 470, 369-374.

Односи између српске владе и Југословенског одбора, пропагандног тела за промоцију југословенске идеје, које је створено априла 1915. на иницијативу српске владе и од ње је било финансирано,⁷ нису заправо представљали непремостиву препреку за стварање заједничке државе. Врло богата литература посвећена овој теми не доводи у питање опредељеност обе стране за стварање заједничке државе, већ анализира супротстављене погледе на начин на који би заједничка држава била створена.⁸ Уједињење Јужних Словена није зависило само од њихових међусобних односа него пре свега од става које су савезничке владе имале према њиховој заједничкој држави током целог Великог рата а посебно у последњим месецима. После пробоја Солунског фронта септембра 1918. су се по први пут стекли услови да југословенско уједињење буде и остварено. Као и током целог рата и тих последњих месеци савезничке владе су расправљале о питањима од европског значаја, судбини Аустроугарске и о обавезама које су имале према Италији на основу Лондонског уговора. Од исхода ових расправа зависило је да ли ће и када заједничка држава Јужних Словена бити створена.

⁷ Какву улогу је Пашић наменио Југословенском одбору (комитету), који је требало да окупи избегле југословенске политичаре из Аустроугарске, види се из закључака састанка из октобра 1914. када су постављене основе југословенског програма српске владе: „У комитет улазе људи који су убеђени у потребу овакве јединствене (једне) државе и који су вољни да се заложу за њено остварење. Председник комитета не мора бити Србин. Комитет општи са краљевском владом преко српских посланика, а иначе је у својој унутрашњој акцији слободан. Према јавности функционише као независно и самостално тело које врши пропаганду у напред истакнутом циљу“. АЈ, Збирка Јована М. Јовановића, Ф-80-4-575. О Југословенском одбору види: Паулова Милада, *Југословенски одбор. Повијест југославенске емиграције за свјетској раји од 1914-1918*, Загреб: Просвјетна накнадна задруга, 1925; Стојановић Никола, *Југословенски одбор*, Загреб: Нова Европа, 1927; Шепић Драгован, *Писма и меморандуми Франа Сујила 1914-1917*, Београд: Научно дело, 1967.

⁸ Adler Jasna, *L'union forcée: La Croatie et la création de l'État yougoslave*, Genève: Georg, 1997; Banac Ivo, *The National Question in Yugoslavia*, Cornell University Press, 1984. Bataković Dušan T., *Yougoslavie, nations, religions, idéologies*, Lausanne: l'Âge d'homme, 1994 ; Екмечић Милорад, *Стварање Југославије 1790-1918*, 1-2, Београд: Просвета, 1989; Evans James, *Great Britain and the Creation of Yugoslavia. Negotiating Balkan Nationality and Identity*, London: Tauris, 2008; Grumel-Jacquignon François, *La Yougoslavie dans la stratégie française de l'Entre-deux-Guerres (1918-1935)*, Berne: Peter Lang, 1999 ; Јанковић Драгослав, *Југословенско ишћање и Крфска декларација 1917. године*, Београд: Савремена администрација, 1967; Јанковић Драгослав, *Србија и југословенско ишћање 1914-1915*, Београд: Институт за савремену историју, 1973; Kovač Miro, *La France, la création du royaume « yougoslave » et la question croate, 1914-1929*, Berne: Peter Lang, 2001; Krizman Bogdan, *Hrvatska u Prvom svetskom ratu. Hrvatsko-srpski politički odnosi*, Zagreb: Globus, 1989; Krizman Bogdan, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslovenske države*, Zagreb: Školska knjiga, 1977. Lampe John R., *Yugoslavia as History: Twice There Was a Country*, Cambridge University Press, 1999; Le Moal Frédéric, *La France et l'Italie dans les Balkans 1914-1919. Le contentieux adriatique*, Paris: L'Harmattan, 2006 ; Станковић Ђорђе, *Никола Пашић, савезници и стварање Југославије*, Зајечар: Задужбина Никола Пашић, 1995; Станковић Ђорђе, *Никола Пашић и југословенско ишћање*, 1-2, Београд: БИГЗ, 1985; Šepić Dragovan, *Italija, saveznici i stvaranje Jugoslavije*, Zagreb: Školska knjiga, 1970; Živojinović Dragoljub, *Amerika, Italija i postanak Jugoslavije 1917-1919*, Beograd: Naučna knjiga, 1970.

DELENDA AUSTRIE?

Први наговештај могућег нарушавања територијалног интегритета Аустроугарске стигао је августа 1914. пошто је руски министар спољних послова предложио обнову балканског савеза из 1912. коме би могли да се прикључе Италија и Румунија.⁹ Територијална проширења на уштрб Аустроугарске, мање или више прецизна, обећана су Србији, Румунији и Италији још тада. Србија је одбила да зарад магловитих обећања препусти источни део Македоније Бугарској, док су Италија Лондонским уговором а Румунија Букурешким споразумом из августа 1916. прихватиле да уђу у рат на страни савезника зарад територијалних проширења на рачун Аустроугарске. Стратегија савезника се дакле заснивала на стварању широког анти аустроугарског фронта на Балкану. Међутим, после уласка Бугарске у рат и повлачења српске владе и војске из земље и потоњег пораза Румуније 1916, ова стратегија се показала неефикасном.

Истовремено, савезници све до пролећа 1918. године нису доводили у питање опстанак Аустроугарске. Рене Вивијани, председник француске владе, изјавио је 22. децембра 1914. да су ратни циљеви Француске ограничени на повратак покрајина које су јој одузете (Алзас и Лорена), обнову Белгије, и на неопходност да пруска солдатека буде поражена. Пораз и подела Аустроугарске стога нису били ратни циљеви француске владе.¹⁰ Након што је председник Вилсон 18. децембра 1916. затражио да стране у сукобу прецизирају своје ратне циљеве, влада Аристиде Бријана, као и друге савезничке владе, била је у обавези да их представи јавности. Међутим, савезнички одговор од 12. јануара 1917. је и даље био начелан без икаквих детаља. Предвиђао је евакуацију окупираних територија, укључив дакле Србију и Црну Гору. У одговору се помиње и да је ослобођење националних мањина као један од циљева савезника без додатних информација, али ни тада никаква изричита обавеза према народима који су живели у Аустроугарској није преузета.¹¹

Промена у односу савезника према Аустроугарској наступила је током 1917. Цар Фрања Јосиф је преминуо 21. новембра 1916, а на престолу га је наследио нећак Карло I, који је са само 29 година имао врло ограничено државничко искуство. Међутим, одмах по ступању на престо Карло се уверио да Аустроугарска нема снаге да извојује победу у рату, али да можда има још могућности да избегне пораз.¹² Недостатак хране због лоших приноса

⁹ PINGAUD Albert, *Histoire diplomatique de la France pendant la Grande Guerre*, Paris 1938, vol. I, pp. 39–42, Сазонов – Штрандману, Петроград, 5 август 1914, у Mandić, *Fragmenti za istoriju*, 103; Сазонов–Штрандману, Петроград, 12 август 1914, *Исџо*, 104–105.

¹⁰ Jean-Baptiste Duroselle, *La Grande Guerre des Français 1914–1918*, Paris : Perrin, 1998, 279.

¹¹ *Исџо*, 282.

¹² Jean-Paul Bled, *Lagonie d'une Monarchie, Autriche-Hongrie 1914–1920*, Paris : Tallandier, 2014, 263.

жита који су у аустријском делу чинили свега 40% предратних приноса и социјални немири уверили су цара у неопходност преговора о миру са савезницима.¹³ Иницијатива је потекла од цара који је јануара 1917. ступио у контакт са браћом своје жене, Сикстом и Ксавијером од Бурбон-Парме као посредницима у преговорима са француском владом.¹⁴

Прилике на ратишту током 1917. приморале су француску владу да им прилагоди своје ратне циљеве. Неуспех офанзиве генерала Нивела, замор француских трупа, тежак пораз Италије у бици код Капорета, и посебно револуције у Русији, наложили су Француској да са дужном пажњом размотри мировне иницијативе цара Карла. Током преговора између Карла и Сикста од Бурбон-Парме, Бријанова а потом и влада Александра Рибоа су као услов за сепаратни мир са Аустроугарском захтевала обнову Србије којој је требало омогућити и приступ мору.¹⁵ У овом деликатном тренутку о југословенском програму српске владе није било речи. Преговори са Аустроугарском имали су за циљ да закључењем сепаратног мира са Аустроугарском ослабе противничку коалицију. Преговори вођени у више наврата између савезника и представника Аустроугарске (Арманд-Реветера, Брианд-Лакен, Слатс-Мендсдорф), који су уследили после почетних, посредством принчева од Бурбон-Парме, нису имали изгледа на успех јер су две стране имале супротне циљеве. Савезници су хтели сепаратни мир са Аустроугарском док је цар Карло био спреман да закључи само свеобухватни прекид непријатељстава.

Упркос неуспеху у преговорима, савезници нису променили свој став о судбини Аустроугарске. Тешка ситуација у којој су се савезници нашли почетком 1918. године условила је да у говору који је одржао 5. јануара 1918. британским синдикатима Лојд Џорџ, британски премијер, изричито изјави да распад Аустроугарске није ратни циљ Уједињеног Краљевства.¹⁶ Непосредно после британског премијера и амерички председник Вудро Вилсон је 8. јануара 1914. у свом познатом говору у 14 тачака сажео америчке ратне циљеве. У десетој тачки је навео да „народ Аустроугарске, чије место међу народима ми желимо да сачувамо и осигурамо, требало би да добије могућност да слободно одлучује о својој судбини“.¹⁷

Промена у савезничкој и француској политици према Двојној Монархији из више разлога наступила је у априлу 1918. Прво, као што смо видели,

¹³ Peter M. Judson, *The Habsburg Empire: A New History*, Cambridge Massachusetts : Belknap Press of Harvard University Press, 2016, 399, 424

¹⁴ Bled, *Lagonie*, 271.

¹⁵ Woll Dieter Bihl, « La Mission de médiation des princes Sixte et Xavier de Bourbon- Parme en faveur de la paix », *Guerres mondiales et conflits contemporains* XLIII/170, 1993, 33, 37.

¹⁶ British War Aims Statement by the Right Honourable David Lloyd George January Fifth, Nineteen Hundred and Eighteen Authorized Version as published by the British Government, New York, George H. Doran Company.

¹⁷ President Woodrow Wilson's Fourteen Points, (http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp).

показало се да је немогуће сепаратним миром разбити савез Аустроугарске и Немачке. Двојна монархија је потписала мировне споразуме са Русијом и Румунијом и на основу њих припојила територије и извукла материјалну корист. Такође, први пут су се аустријски војници појавили на Западном фронту у марту 1918. током Лудендорфове офанзиве. Стога је савезничка политика према Аустроугарској промењена и почело се размишљати о њеном распаду. Познати јавни сукоб Жоржа Клемансоа и аустроугарског министра спољних послова грофа Чернина, одлучујуће је допринео да се прекину сви контакти између савезника и Беча и да политика разбијања Аустроугарске добије нове присталице.

Чернин је неопрезно јавно оптужио Клемансоа да је био присталица сепаратног мира. Клемансо, као дугогодишњи новинар који је пре, али и после уласка у политику, учествовао у низу јавних полемика, прво је објавио писмо из кога се види да је иницијатива о сепаратном миру потекла из званичних кругова Аустроугарске. Пошто се Чернин није повукао, Клемансо је објавио писмо Карла Сиксту од Бурбон Парме из марта 1917, где се видело да је цар био спреман да се заложи за повратак Алзаса и Лорене Француској ако је то био предуслов да се закључи мир.¹⁸ На овај начин су сви контакти између савезника и Аустроугарске прекинути. Преговори које је цар водио са савезницима ставили су на пробу савез Аустроугарске са Немачком. Цар Карло био је приморан да закључи низ споразума којим је препустио руковођење заједничким ратним напором свом немачком савезнику. Са своје стране Клемансо је пренео Едварду Бенешу, да је француска влада спремна да призна чехословачко Национално веће као чехословачку владу у изгнанству и њега као председника владе.¹⁹ Почетком маја 1918. Клемансо је у Народној скупштини изјавио да ће Француска убудуће пружити подршку захтевима за самоопредељење нацијама које живе на територији Аустроугарске.²⁰

Судбина Двојне монархије одлучена је пошто је постало јасно да је немогуће довести у питање њен савез са Немачком. Одлука да се пружи подршка праву на самоопредељење нација, које су живеле у Аустроугарској, била је донета не само јер су њихови захтеви оцењени као праведни, него и зато што је у том кључном моменту за исход рата било неопходно наћи нове трупе. Улога коју је Чешка легија имала у Русији по закључењу мира у Брест-Литовску, показала је значај који су батаљони чешких, пољских и југословенских заробљеника могли имати за савезнике. Истовремено, савезници су се надали да је њихова подршка праву на самоопредељење могла пољуљати елан са којим су се чехословачке, пољске и југословенске јединице бориле под аустроугарском заставом. Мора се међутим нагласити да југословенски

¹⁸ J.-B. Duroselle, *Clemenceau*, Paris : Fayard, 1988, 703-705.

¹⁹ *Истито*, 813.

²⁰ Stevenson, David, *The First World War and International Politics*, Oxford University Press, 1988, 217.

програм српске владе није пресудно утицао на одлуку савезника да пружи подршку нацијама које су живеле у Аустроугарској.

На потоњу формулацију савезничке политике према Аустроугарској одлучујући утицај имао је став италијанске владе. На челу са председником Виториом Орландом и министром спољних послова Сидни Сонином, италијанска влада била је одлучно против политике која је ишла за тим да се Аустроугарска избаци из рата ослањајући се на покрете нација које су у њој живеле. Италија је своје учешће у рату заснивала на одредбама Лондонског уговора које су заједничка акција српске владе и Јужних Словена из Аустроугарске могле довести у питање ако би створили заједничку државу на источним обалама Јадрана. Стога је италијанска влада спречила да се савезнички Врховни ратни савет на састанку одржаном од 1. до 3. јуна 1918. у Версају прихвати Југословенски одбор и чехословачко Народно веће као званичне представнике њихових нација.²¹ Међутим, како је на састанку у Версају препуштено савезничким владама да засебно изложе свој став подршци Југословенима и Чехословацима,²² француска влада је признала чехословачко Народно веће писмом које је француски министар спољних послова упутио Бенешу,²³ док је британска влада то учинила 9. августа 1918. Тек у склопу припрема за савезничку офанзиву на Солунском фронту, италијанска влада је донела одлуку да прихвати могућност стварања југословенске државе под условом да се на тај начин не доведу у питање територијалне одредбе Лондонског уговора.²⁴

Потпуна реализација југословенског програма српске владе постала је могућа у специфичном међународном контексту, на крају четворогодишњег сукоба чији крај је започео пробојем Солунског фронта. Крај рата на Балкану је у одређеној мери изненадио савезнике који нису имали готова решења за све изазове које су порази Бугарске и Турске али пре свега распад Аустроугарске пред њих поставили.

Пробој Солунског фронта 15. септембра 1918. отворио је и питање опстанка Аустроугарске. Пораз и примирје са Бугарском закључено 30. септембра 1918. створили су услове за офанзиву савезничких армија на јужне покрајине Двојне монархије. Главнокомандујући на Солунском фронту, француски генерал Франше д'Епере је 5. октобра 1918. сачинио свеобухватни план даљих акција савезничких снага са циљем да после ослобођења Србије настави напредовање ка Будимпешти, Бечу и Берлину.²⁵ Реакција са-

²¹ Rothwell, Victor H., *British War Aims and Peace Diplomacy 1914-1918*, Oxford: Clarendon Press, 1971, 224-225.

²² Пишон-Камију Бареру, француском амбасадору у Риму, Париз, 6. јун 1918, Archives du Ministère des Affaires Étrangères, (AMAE), Série Z, Autriche, vol. 57.

²³ PAULOVA, *Jugoslovenski odbor*, 463-464.

²⁴ Белешка француског Министарства спољних послова од 14. 9. 1918, AMAE, Série A-Paix 1914-1920, Travaux préparatoires à la Conférence de la paix, Politique de la Yougoslavie et de Monténégro, 2.

²⁵ Наређење армијама, Солун 5. 10. 1918; Франше Д'Епере-Клемансоу, Солун, 6. 10. 1918, *Armées Française dans la Grande Guerre* (AFGG), tome VIII, vol. 3, annexes 1347, 1351.

везничких влада показала је да је замисао д'Еперea у супротности са њиховим посебним интересима. Уместо Беча и Берлина, италијанска влада била је заинтересована за Скадар и Подгорицу, британска за Константинопољ, а француска за Букурешт и везу са анти-бољшевичким снагама у Русији.²⁶ Поред дуготрајности посебних геостратешких интереса реакције савезника упућују на закључак да је распад Аустроугарске још увек био само једно од могућих решења за реорганизацију Централне Европе и Балкана. Д'Еперeu је стога наређено да напредовање јединица под његовом командом заустави на границама Аустроугарске.²⁷

Судбина Аустроугарске је одлучена на састанку Врховног ратног савета у Версају од 30. октобра до 3. новембра 1918. током разматрања услова примирја са Централним силама. Тада је Италија добила право да одмах заповедне све територије које су биле предвиђене Лондонским уговором. Ван наведених територија савезници су предвиђали да остваре контролу само над најважнијим саобраћајницама.²⁸ Заузети расправама о подели аустроугарске флоте и другим војним одредбама примирја са Двојном монархијом, савезници нису обратили пажњу на процес распада државе Хабзбурга који је започео после пробоја Солунског фронта.

Победа савезничких армија предвођених српском била је и одлучујући подстицај за стварање Народног већа Словенаца, Хрвата и Срба, 5. октобра 1918.²⁹ Цар Карло је 28. октобра примио хрватског бана Антуна Михаиловића и ослободио га обавеза према круни. Истог дана је у Прагу проглашена независност Чехословачке државе.³⁰ Хрватски сабор је 29. октобра прогласио независност, Краљевине Хрватске, Славоније и Далмације и њено приступање новоствореној држави Словенаца, Хрвата и Срба на територијама на којима су ови народи живели у оквиру Аустроугарске и са Народним већем као врховном власти у новој држави.³¹ На тај начин краљевина Хрватске, Славоније и Далмације је стала на чело нове југословенске државе у оквиру бивших југословенских провинција у Двојној Монархији. Народна већа су се формирала у Љубљани 31. октобра а 3. новембра у Сарајеву. Сва југословенска представништва су признала Народно веће СХС као тело које доноси одлуке у име Државе Словенаца, Хрвата и Срба. Прва одлука Народног већа била је да 31. октобра 1918. прогласи независност Државе СХС у оквиру граница југословенских покрајина Двојне монархије.

²⁶ Записник са састанка Врховног ратног савета, Париз, 7. 10. 1918, AMAE, Serie Y, vol. 14, 85–90.

²⁷ Клемансо–Д'Еперeu, Париз, 7. 10. 1918, AFGG, tome VIII, vol. 3, annexes 3, doc. 1381, 126.

²⁸ Записник са састанка Врховног ратног савета, Париз 30. октобар 1918, AMAE, Série Y, vol. 15, 35.

²⁹ Богдан Кризман, *Распад Аустроугарске и стварање југословенске државе*, Загреб: Школска књига, 1977, 46.

³⁰ Bled, *L'Agonie*, 420.

³¹ Кризман, *Распад Аустроугарске*, 76–83.

Народно веће је истог дана обавестило савезнике о стварању југословенске државе и о спремности државе СХС да се уједини са Србијом и Црном Гором. Истом приликом Народно веће је изјавило да држава СХС жели да успостави пријатељске односе са савезницима са којима није у рату.³² Аустроугарска је престала да постоји 31. октобра, не само због проглашења независности Чехословачке и државе СХС, него и јер је тог дана цар Карло ослободио официре заклетве коју су му положили.³³

Крах Двојне Монархије, био је много више од војног пораза, јер је целокупна унутрашња структура Хабзбуршке монархије нестала а да савезници нису понудили оквир за реорганизацију њеног територијалног наслеђа. Двојна монархија је претрпела пораз на балканском фронту пошто је српска војска стигла на њене границе 1. новембра 1918, а на италијанском фронту 28. октобра 1918. у бици код Виторија Венета. Четири године рата, економског исцрпљивања, глади, унутрашњих нереда, уз бројне поразе учинили су да држава Хабзбурга не само изгуби рат, него да се уруши и распадне на низ националних држава. Распад Аустроугарске није био циљ савезника јер је њеним силаском са историјске сцене отворен низ проблема за које савезници нису имали решења као што је то Клемансо објаснио Анти Трумбићу, председнику Југословенског одбора и Антону Корошцу, председнику Народног већа СХС 18. новембра у Паризу. Клемансо је показао разумевање за југословенско уједињење, али је нагласио да би морао бити нађен начин да Аустрија не буде искључена из процеса територијалне реорганизације јер ће у супротном доћи до Аншлуса што је за Француску било неприхватљиво.³⁴

Пораз и распад Аустроугарске, што је заправо био предуслов за остварење југословенског програма српске владе, нису били само последица политичке акције коју је она водила током рата у савезничким престоницама, нити је то био плод борбе Словенаца, Хрвата и Срба унутар Монархије. Сложена државна структура и мултинационални карактер државе Хабзбурга су се показали неотпорним за изазове које је Велики рат пред њих ставио. Аустроугарска се урушила, али тиме заједничка држава Јужних Словена није створена због противљења Италије која је успела да одложи питање територијалне и државне реорганизације Хабзбуршког наслеђа за мировни конгрес. На основу одредби Лондонског уговора Италија је одмах по закључењу примирја остварила све своје ратне циљеве, и потом се на сваки начин трудила да спречи југословенско уједињење.

³² Фердо Шишић, *Документи о успостављању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Загреб: Матица хрватска, 1920, 216-217.

³³ Bled, *L'Agonie*, 414.

³⁴ Записник са састанка Трумбића и Корошца са Клемансом, Париз, 18. новембар 1918, Krizman Bogdan, Janković Dragoslav, *Gradja o stvaranju jugoslovenske države*, II, Beograd: Institut društvenih nauka, 1964, 601-603.

УЈЕДИЊЕЊЕ У СЕНЦИ ИТАЛИЈЕ

Од самог почетка рата италијанска дипломатија је оценила да је стварање заједничке државе јужних Словена у супротности са виталним интересима Италије. Почетком септембра 1914, током прве рунде преговора о територијалној компензацији коју би Италија могла да добије за њен улазак у рат на страни савезника, Маркиз де Санђулиано, италијански министар иностраних послова, изричито се успротивио стварању заједничке државе Јужних Словена.

Сидни Сонино, Санђулијанов наследник, потврдио је у марту 1915. да је Југословенска држава на другој обали Јадрана за Италију апсолутно неприхватљива:

„Не би било никакве користи за нас да уђемо у рат како бисмо се ослободили од претензионе доминације Аустрије на Јадрану, ако би се потом нашли у инфериорном положају у односу на савез младих и амбициозних југословенских држава”.³⁵

Сонино је сматрао да је Лондонски уговор темељ на коме би морала да буде заснована италијанска доминација над Источном обалом Јадрана. По његовој замисли Аустроугарску је требало да наследе бројне мале државе које би се нашле под италијанском економском и политичком доминацијом.³⁶ Сонино се током целог рата залагао за стварање следећих држава: Албаније, Србије, ако је потребно чак и уједињене са Босном и Херцеговином, Хрватске, независне или као део Мађарске државе и Црне Горе.³⁷ Пошто је Уговор потписан, Сонино је сматрао да је то најбоља могућа гаранција италијанских државних интереса, и одбио је да разматра могућност његове измене. Сонино је одбио и да дозволи да Србија буде званично обавештена да је у Лондонском уговору предвиђено да Јадранска обала, јужно од рта Планка, постане део Србије после рата. Он је такође августа 1915. одбио да се Италија придружи савезничком демаршу српској влади којим јој је обећано проширење на рачун југословенских покрајина Аустроугарске, па чак и могућност југословенског уједињења.³⁸

Пораз и повлачење српске владе и њене војске у новембру 1915, због уласка Бугарске у рат на страни Централних сила одложили су реализацију југословенског питања на дужи рок. Долазак српске војске на Солунски фронт маја 1916, потом Крфска декларација коју су 20. јула 1917. потписали

³⁵ Сонино италијанским амбасадорима у Лондону, Паризу и Петрограду, Рим, 21. марта 1915, *Documenti diplomatici italiani* (DDI), Roma: Istituto poligrafico e Zecca dello Stato, Libreria dello Stato, 1985, serie 5, vol. III, doc. 164, 134.

³⁶ Burgwyn James. H., “Sonnino at the Paris Peace Conference”, *Storia delle relazioni internazionali*, 7/2, 244–245.

³⁷ Види фусноту бр. 35.

³⁸ Пишон–Жозефу де Фонтене, француском посланику при српској влади, Париз, 16. април 1918, АМАЕ, PA-AP, 347 Fontenay, vol. 103.

Пашић и Трумбић, поново су поставиле питање југословенског уједињења.³⁹ Сонинова реакција на Крфску декларацију била је изразито негативна. Примео је Пашића у Риму 10. септембра 1917. и објаснио му да је Крфска декларација главна препрека за сваки могући споразум између Италије и Србије. По Сониновом мишљењу, Италија би изгубила све разлоге да настави рат ако би прихватила Крфску декларацију, јер би њеном реализацијом Италија изгубила могућност да оствари своје територијалне циљеве у рату. Стога је за Сонино, предуслов за било какву врсту споразума између Италије и Србије морало да буде прихватање Лондонског уговора, који би онда у складу са заједничким договором могао да доживи неке мале модификације. Пашић је настојао да пронађе компромис између територијалних потраживања Италије, изражених у Лондонском уговору и стварања југословенске државе, док Сонино није желео ни да разматра могућност да одустане чак ни од дела територија које су савезници обећали Италији у априлу 1915.⁴⁰ Сонино није променио свој став о југословенском уједињењу ни у последњој години ратног сукоба и, захваљујући његовом противљењу, као што је већ наведено, савезници нису могли да признају ни Југословенски одбор ни чехословачко Народно веће у јуну 1918. у Версају.

За судбину заједничке државе Јужних Словена од прворазредног значаја су биле одлуке донете на састанку Врховног ратног савета од 30. октобра до 3. новембра 1918. на којима су разматрани услови примирја са Аустроугарском и Немачком. На предлог Лојда Џорџа, савезници су донели одлуку да омогуће Италији да одмах поседне територије које су јој обећане Лондонским уговором. У другом делу аустроугарске територије савезници су се ограничили на контролу најважнијих комуникационих праваца.⁴¹ Када је српски представник, посланик у Паризу, Миленко Веснић захтевао да се омогући присуство савезничких снага на целој територији Аустроугарске, Лојд Џорџ је то схватио као захтев Србије да јој се омогући да поседне Босну и Херцеговину, што је он био спреман и да прихвати. Веснић је ову понуду одбио, оставши при свом почетном захтеву.⁴² Присуство савезничких снага на целој територији Двојне Монархије било је неопходан предуслов да српска војска са савезничким мандатом покрене процес југословенског уједињења. Веснић је овим посредно одбио да ограничи српске планове на Босну и Херцеговину.

Током заседања Врховног ратног савета савезници су били обавештени да су представници Народног већа Словенаца, Срба и Хрвата преузели

³⁹ О Крфској декларацији види: Јанковић Драгослав, *Југословенско уједињење и Крфска декларација 1917. године*, Београд: Савремена администрација, 1967.

⁴⁰ Sonnino, Sidney, *Diario*, vol. 3, 1916–1922, Bari, Laterza. 1972, 190–193.

⁴¹ Војне одредбе примирја са Аустроугарском, Париз 31. октобар 1918, АМАЕ, Série Y, vol. 15, pp. 76–79.

⁴² Записник са састанка Врховног ратног савета, Париз 30. октобар 1918, АМАЕ, Série Y, vol. 15, 62–66.

контролу над аустроугарском флотом у Пули и да су упутили захтев да Народно веће буде признато за представника југословенских покрајина Двојне монархије. Савезници нису ни разматрали захтев Народног већа, али су дужну пажњу посветили судбини аустроугарске флоте. По завршетку Врховног ратног савета 4. новембра 1918. Клемансо и Орландо су закључили споразум по коме се Италија обавезала да ће послати аустроугарску флоту да под француском контролом буде интернирана у водама око острва Крфа, док се Француска обавезала да неће признати југословенску државу током трајања примирја.⁴³

Исход Врховног ратног савета у Версају и споразум Клемансоа и Орланда су недвосмислено показали да савезничке владе нису сматрале југословенско уједињење за пројекат који се може у том тренутку остварити, те га нису ни разматрале, док је судбина аустроугарске флоте била од велике важности за равнотежу снага у Медитерану те јој је Клемансо посветио дужну пажњу. За став Врховног ратног савета о југословенском питању од кључног значаја био је вето италијанске владе и обавеза савезника да у дело спроведу обавезе преузете Лондонским уговором. Упркос чињеници да се о југословенском уједињењу и његовим модалитетима разговарало и у Лондону и у Паризу, на италијански захтев, на Врховном ратном савету почетком новембра 1918. одлучено је да судбина југословенских провинција буде решена тек на мировном конгресу, као што је то Филип Бертело, подсекретар у Ке Д'Орсеу, објаснио Трумбићу и Корошцу 15. новембра 1918.⁴⁴

Југословенски одбор, због италијанског вета, савезници никада нису признали као легитимног представника Словенаца, Хрвата и Срба који су живели у Аустроугарској. Такође због става италијанске владе и споразума Клемансоа и Орланда савезници нису никада признали ни Државу Словенаца, Хрвата и Срба створену после распада Аустроугарске. Неопходно је стога подвући да је једини званично признат саговорник савезника током Великог рата била српска влада под председништвом Николе Пашића која је уживала огромно поверење управо јер никада није дала повода да се посумња у њену посвећеност заједничкој борби.

Током примене одредби примирја закљученог са Аустроугарском, то јест спровођења у дело одредби Лондонског уговора, једини могући саговорник, или супарник Италији, биле су савезничке снаге под командом Франше д'Епера, а пре свих српска војска. Сви протести које је српска Врховна команда упутила против неовлашћеног напредовања италијанских трупа изван територија предвиђених Лондонским уговором, упућени су преко д'Епера као главнокомандујућег савезничких трупа на Балкану задуженог да спроведе одредбе примирја. Територијалне и националне интересе Југословена могла је стога заштитити само српска војска и српска влада.

⁴³ Poincaré Raymond, *Au Service de la France*, vol. IX, Paris: Plon, 1932, 407-408.

⁴⁴ Записник са састанка Бертелоа са Трумбићем и Корошцем, Париз, 15. новембар 1918, Krizman, Janković, *Gradja*, II, 583-586.

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је стога и створена у страху од Италије пошто су сви изгледи за признање Народног већа нестали. Ако би остали изван заједничке државе, Словенци, Хрвати и Срби из Аустроугарске и њихово Народно веће могли су се наћи у истој позицији као влада Михаила Карољија у Мађарској, то јест да буду сматрани локалним органом власти у оквиру поражене Аустроугарске. Под окриљем Србије и њених победа извојеваних током четири године рата по цену огромних жртава, Словенци Хрвати и Срби из Аустроугарске су уласком у заједничку државу тек по завршетку рата, постали део савезничке коалиције. Тиме им је било омогућено да учествују на мировном конгресу, где су, као саставни део српске делегације, могли да се боре за територијалну целовитост заједничке државе.

Vojislav G. Pavlović

INTERNATIONAL CONTEXT IN WHICH KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES WAS CREATED

S u m m a r y

Materialization of Serbian government's Yugoslav program stated in the Niš Declaration in December 1914 depended on support from allies' governments. Joint state of the South Slavs was not one of the war goals of the allies' coalition. Among allies' governments there was no consensus about the need of breakup of Austria-Hungary, which was key prerequisite for creation of the joint state. Austria-Hungary was still considered an important factor for balance of power in Europe. The imperative of achieving victory on the Western front made the allies view Austria-Hungary as a weak link in the opponents' coalition, one which should not be forced into bitter defense by excessive demands, but instead should be persuaded into the need for separate peace. Only after Austria-Hungary signed peace treaties with Russia and Romania and finally gave up on the separate peace, allies' governments started considering its division on national basis. Italy was, however, firmly against creation of the Yugoslav state on the eastern Adriatic shore, because it would jeopardize its plans, based on the Treaty of London, for political and economic domination in the Balkans and Central Europe. Defeat of Austria-Hungary in the war turned into crash of its institutions, but even then, due to Italy's opposition, Yugoslav state did not get support from the allies' governments. Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes was created due to fear from Italy as the only solution for the Slovenes, Croats and Serbs who were living in Austria-Hungary.

